

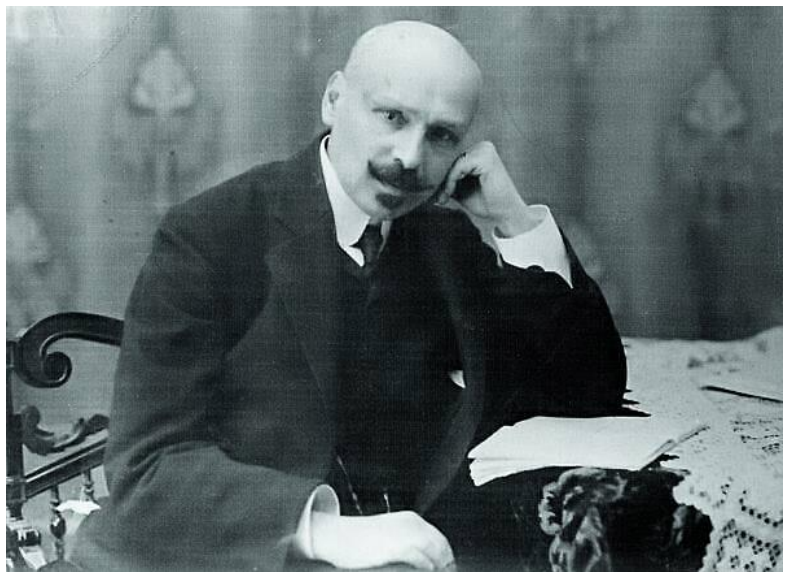
«Нас тільки двоє на світі...»

Це трепетне оспівування письменника Михайла Коцюбинського прозвучало в його незакінченій новелі «На острові»

Адресувалися ці слова не тільки ліричній героїні твору, а й реальній жінці з його чернігівського буття. Звали її Олександра Іванівна Аплаксіна (1880—1973 рр.). Хто ж вона? Ким була для українського класика?

МУЗА ПИСЬМЕННИКА

Мабуть, у кожного Данте мала бути своя Беатріче, натхненниця, Муза, яка змушувала серце Поета народжувати те, що має залишатися навіки у вдячній пам'яті людства. Свою Беатріче Данте бачив лічені рази в житті. Беззмінно ж поруч була поетова дружина, про існування якої мало хто знає взагалі. Леся Українка в своєму знаменитому вірші про жінку Дантову назвала її «забутою тінню».

У класика української літератури Михайла Коцюбинського все було начебто навпаки — його дружина Віра Устимівна (1863—1921) ніколи ніякою тінню не була — відома громадська діячка, багатодітна мати й господиня літературного салону. Такою забутою тінню скоріш за все була зовсім інша жінка — молодша від нього на шістнадцять років Олександра Аплаксіна, яка, полюбивши письменника, свідомо не зазнала щастя подружнього життя, материнства, бо не дозволила собі зробити будь-яких рішучих кроків, щоб забрати письменника з сім'ї. Не шукала вона для себе й іншої пари — у неї був і назавжди залишився тільки Михайло Михайлович Коцюбинський. «Если великий Данте имел свою Беатриче, — писав 1909 року Коцюбинський, — то

пусть позволено будет мне, обыкновенному смертному, иметь свою Беатриче — Шурочку, любовь которой зажигает во мне огонь и согревает сердце».

Їхні поштові скриньки у вилозі Шуроччиного жакета або в парасолі. Нечасті побачення десь на вулицях рідного Чернігова, прогулянки, розмови. Їй розпачливі нарікання на погоду, коли вона не давала їм зустрітися. Він писав їй і з сусідньої вулиці, і зі столу, який стояв зовсім поруч у Чернігівській губернській земській управі, де їм довелося служити. Писав до коханої у каюті річкового пароплава, у вагоні потяга, на борту морського судна й у лікарняній палаті. Ці листи — безцінний інтимний щоденник письменника, подекуди дуже близький до духовної сповіді. Він писав їй з Карпат, де народжувалися його «Тіні забутих предків», зі своїх поїздок до друзів, з острова Капрі, де довгий час лікувався в останні роки життя. Ті листи не лише вражаючий документальний літопис життя, не тільки відгомін найменших, найтрепетніших порухів закоханої душі Коцюбинського, але й неймовірні, багатовекторні заглиблення у творчу лабораторію письменника: «Звичайно Михайло Михайлович розгортав передо мною схему майбутніх творів, ділився своїми сумнівами, просив поради» (Олександра Аплаксіна «Сторінки спогадів»). Йому необхідно було комусь проговорити те, що вирувало в душі, перед тим, як чергова новела ляже на білий аркуш.

Так було з новелою «Цвіт яблуні», — першим твором Коцюбинського, який вона прочитала українською. Після Шевченка це було друге, надзвичайно яскраве враження російськомовної дівчини — золотої медалістки, народженої в Олонецькій губернії (нині Вологодська область) Росії, яка змушена була по смерті батька опікуватися матір'ю-вдовою з мізерною пенсією по втраті годувальника та шістьма молодшими братами й сестрами.

Вони мріяли бути разом, але ці мрії виявилися ілюзією: їх перекреслив непереборний конфлікт між обов'язком і почуттям. І, за образним висловом, Михайлини Коцюбинської ту власну іпостась щастя Олександра Аплаксіна гідно пронесла крізь усе своє життя: «Уривчасті побачення, гострота щастя від зустрічі (письменник зізнається, що з кожного побачення повертається

буквально п'яний від щастя), радість очікування і згадування. Залежність від невблаганних суто зовнішніх чинників, передусім від погоди. Холод, дощ сприймаються як особисті вороги: «Злюсь на погоду: эта стена холода разделяет меня с моей милой, родной деткой»; «мы с тобой поистине «лишенные крова» (Михайлина Коцюбинська «Мати свою Беатріче...»). Це була любов без інтиму. Але та любов, яка, здавалося, давала їм набагато більше: «Ты наполняешь мою жизнь так, как солнце в полдень воздух» (лист 1906 року).

Коцюбинський мав намір піти з родини, побратися з коханою й виїхати з Чернігова. Хоча закохані тримали своє особисте життя в таємниці, проте вже невдовзі воно стало предметом пліток на службі, й у травні 1907 року Віра Коцюбинська одержала анонімного листа, з якого випливало, що чоловік їй зраджує.

Сторож статистичного бюро, коли Михайла Михайловича не було на роботі, приніс лист від Аплаксіної додому і вручив дружині. З цим листом Віра Устинівна прийшла до матері Олександри, прочитала їй листа та попросила матір вплинути на своє доньку, погрожуючи, що не зупиниться ні перед чим, аж до вбивства тощо. При тому сказала, що особисто з О.Апласіною розмовляти не буде, бо дівчина минулого року зухвало відповіла на її записку про анонімний лист.

Відбулося з'ясування стосунків; М.Коцюбинський не наважився залишити родину: «Не знаю, переживу ли я тяжелую душевную драму — этот конфликт между долгом и чувством».

І хоча письменник й обіцяв дружині порвати з О.Апласіною, проте цього не сталося. Почуття М.Коцюбинського до Олександри взяло гору, й вони відновили побачення. Так тривало чотири роки — до останньої хвороби Михайла Коцюбинського, під час якої він і Олександра вже не бачилися. Прикутий до ліжка письменник плекав надію на зустріч зі своєю коханою Олександрою по швидкому одужанні, але цим планам не судилося здійснитися.

Смерть Коцюбинського стала важким морально-психологічним випробуванням для Олександри Аплаксіної... Серед тих, хто проводжав письменника в останню дорогу, була і вона, його Шурочка. Випав ясний квітневий день, цвіли яблуні. Вона трималась осторонь його рідних і близьких. Проте принесла віночок із цвіту яблуні і попросила приятельку покласти його біля чола коханого.

Кохана ішла за труною Коцюбинського, а потім ще шість довгих десятиліть жила пам'яттю про нього.